

нона, зачинателя діалектики, проте у П. Ліницького був власний погляд на сутність діалектики. На його думку, діалектика є чимось на кшталт ораторського мистецтва, але, на відміну від ораторського мистецтва, вона володіє діалогічністю у спілкуванні.

Вчений, якого шанують у всьому світі, автор вчення про ноосферу (сферу розуму) Володимир Вернадський висловив думку про якісно новий етап розвитку Всесвіту, перемогу розуму, який регулює нові форми співжиття людей – рівність усіх, гармонізація відносин з природою, мирне вирішення спірних питань, культура міжлюдських взаємин, “створення цивілізованого культурного людства” [2, с. 14]. Схожу тезу, пов’язану з уявленнями про пріоритет культури у гармонізації відносин особистості, яка прагне до свободи і творчості, знаходимо у Миколи Бердяєва [1].

Висновки. Як показав аналіз розглянутих філософських та історичних праць, важливу сторінку у розвиток світової філософської думки й культури вписали філософські ідеї вітчизняних мислителів, державних, релігійних та громадських діячів. Вони визнавали особливу роль слова і мови в житті окремої людини і всього суспільства, підкреслювали необхідність оволодіти умінням вирішувати спірні питання на словах, шляхом переговорів, миром, без агресії. Одним із соціально-моральних надбань вітчизняної філософії, надзвичайно важливих для культури професійного спілкування, є декларування поваги до опонентів, терпимості до інакomisлячих і доброзичливого ставлення до всіх людей, незалежно від їхнього майнового та соціального статусу.

Література

1. Бердяев Н.А. Философия свободы. Смысл творчества / Н.А. Бердяев. – М. : Прогресс, 1989. – 386 с.
2. Вернадский В.И. Ноосфера творчества / В.И. Вернадский. – М. : Знание, 1990. – 64 с.
3. Вишенський І. Книжка / І. Вишенський. – К. : Дніпро, 1986. – С. 184–186.
4. Історія української школи і педагогіки / [упоряд. О.О. Любар ; за ред. В.Г. Кременя]. – К. : Т-во “Знання”, КОО, 2003. – 766 с.
5. Огороднік І.В. Історія філософської думки в Україні / І.В. Огороднік, В.В. Огороднік. – К. : Вища шк. : Т-во “Знання”, КОО, 1999. – 543 с.
6. Сковорода Григорій. Твори у двох томах / Григорій Сковорода. – К. : Обереги, 1994. – 978 с.

БОЧАРОВА О.А.

РИСИ ХАРАКТЕРУ ОБДАРОВАНОГО УЧНЯ В ДОСЛІДЖЕННЯХ ЗАРУБІЖНИХ НАУКОВЦІВ

Для підвищення ефективності процесів виявлення, навчання та підтримки обдарованих дітей у нашій країні важливого значення набуває вивчення зарубіжного досвіду в цій сфері. Виявлення та розвиток обдарованих дітей займає значне місце в освітній політиці європейських країн, оскільки талант не лише суспільне багатство, але й основа науково-технічного розвитку держави. У більшості розвинутих країн світу давно зрозуміли, що успіх будь-якої галузі залежить від обдарованих, талановитих людей, незалежно від їх походження чи соціальної належності. Чим більше талановитих, здібних людей, тим вище розвиток суспільства. Тому в багатьох країнах уже не задовольняються лише пошуком обдарованих дітей, а докладають максимум зусиль для створення в суспільстві відповідної атмосфери, що сприяє їх розвитку та самореалізації.

Аналіз досвіду провідних країн світу засвідчує, що науковцями й педагогами напрацьовано рекомендації, які охоплюють всі етапи процесу навчання обдарованих дітей і молоді, починаючи з їх ідентифікації й закінчуючи вибором форм і методів співпраці з ними.

Коли йдеться про роботу з обдарованими дітьми, то, перш за все, порушується питання про систему їх виявлення, або ідентифікації. Цим терміном у психології і педагогіці позначають процедуру різнобічного процесу виявлення та відбору обдарованих дітей. Виникає запитання: “Хто така обдарована дитина?” Мабуть, обдарована дитина, це та, яка бере участь у конкурсах, олімпіадах, позакласних заняттях, а також у шкільних та позашкільних заходах. Вона надмірно рухлива, невгамовна, особливо вразлива до всього – емоцій, почуттів. З одного боку, ці діти з ентузіазмом виконують додаткову роботу, під час уроку беруть на себе функції асистента вчителя, наука їм дається з легкістю, вони мають широке коло знань. З іншого боку, обдаровані діти дуже вимогливі як до себе, так і до інших, змушують учителя бути в постійному пошуку нових форм та методів роботи.

Обдаровані діти в ранньому віці виявляють здібності та зацікавленість, відрізняються високим рівнем загальних чи спеціальних здібностей. У дитинстві про ознаки обдарованості свідчить рання мова та великий словниковий запас. Згодом ці здібності виявляються в захопленнях учня, його активності, швидкому темпі навчання. Діти, які володіють видатними здібностями, характеризуються підвищеною емоційною вразливістю. Вони замкнуті в собі й неприступні, перфекціоністи, критично ставляться до себе, мають труднощі в пристосуванні до суспільства та його вимог. Обдаровані діти чутливі, мало контактують з ровесниками порівняно з іншими учнями, у спілкуванні віддають перевагу старшим учням і дорослим людям. Прискореному інтелектуальному розвитку таких дітей сприяє зацікавленість в отриманні нової інформації. Вони бачать там проблеми, де не бачать інші, швидко й глибоко розуміють складні питання. У звичайному розумінні обдаровані учні не потребують підтримки й допомоги. Вважається, що така дитина, незалежно від ситуації, досягне успіхів у школі, вищому навчальному закладі, на роботі, приносячи суспільству користь. Таке стереотипне мислення існує майже в усіх школах. Помилковість такої думки підтверджують аналіз і спостереження за життям та кар’єрою людей, які в ранньому періоді життя розвинули й розкрили свої здібності, однак не зробили кар’єри, не досягли професійного успіху. Однією з таких причин є несприятливе суспільне середовище й умови життя, а в деяких випадках причини були пов’язані з поведінкою самої дитини, що особливо властиво обдарованим учням.

Проблемою обдарованості займаються як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. У працях В. Алфімова, О. Антонової, Л. Бандури, І. Божим, Ф. Гане, Г. Гарднера, Т. Гізи, Ф. Гутковської, В. Доброловича, Дж. Рензуллі, О. Кульчицької, Т. Левовицького, Ф. Монкса, Д. Наконечної, М. Тучкової акцентується увага на визначенні особистісних якостей обдарованих учнів.

Метою статті є визначення рис характеру обдарованої дитини на основі аналізу досліджень у зарубіжній літературі.

Розгляд зазначеної проблеми розпочнемо з визначення поняття “обдарованість”. Термін “обдарований” стосовно дітей викликає багато суперечок. Американський психолог Дж. Рензуллі дає таке визначення цьому поняттю: “Поведінка, що

характеризує здібності і може виявлятися у різних сферах діяльності”. На практиці визначення таких понять, як “обдарований учень” та “учень з видатними здібностями”, свідчать, що здібних дітей багато, і в деяких ці здібності є вищими, ніж в інших. До учнів, що мають творчі здібності, застосовується термін “творчі учні”, або “креативні” [2, с. 45]. Обдаровані учні – це учні зі спеціальними потребами як у шкільному, так і в родинному середовищі. Дослідження й спостереження засвідчують, що професійний успіх цієї категорії людей пов’язаний з потенційними здібностями, а в більшості випадків він залежить від особистісних якостей людини.

Особливу групу обдарованих учнів становлять творчі учні. Зазвичай до цієї групи входять учні, які показали під час розумових тестів та тестів на креативність високі результати. Обдаровані, але одночасно дуже працьовиті – так можна охарактеризувати обдарованих учнів.

Р. Шульц пише, що творчі учні характеризуються дивергентним мисленням, ініціативою, мають оригінальне та широке уявлення, винахідливі. Ідея творчого учня як продуктивного, активного, що досягає значних результатів, розвивалась у рамках руху Нового виховання та була пов’язана з концепцією створення творчої школи [2, с. 45].

На думку польської дослідниці Ф. Гутковської, поняття “обдарований” застосовується у шкільній практиці для визначення зразкового учня. Головним показником є оцінки. Зразковий учень – це учень з високими шкільними досягненнями, який добре пристосований до вимог школи та шкільного середовища, старанно виконує обов’язки, коло його захоплень збігається зі шкільними справами [2, с. 45].

Для дітей, що наділені надзвичайними талантами, американський психолог Г. Гарднер використав термін “завчасно зрілі”. Рання зрілість визначає ранній та високий рівень розвитку. “Рання зрілість виявляється в тому випадку, коли особистість з високим рівнем інтелекту або спеціальними здібностями виховується у відповідному культурному середовищі і відчуває підтримку з боку сім’ї та оточення. Така “зрілість” найчастіше виявляється у трьох видах діяльності: шахах, музиці, математиці. Успіх дитини залежить від підтримки батьків” [2, с. 45].

Польський науковець В. Добролович виразив думку, що до категорії “обдарованих” мають належати учні з високим розумовим рівнем розвитку. Психологи вважають обдарованими тих учнів, які під час виконання тестових завдань отримали результати вищі за середні. Щодо педагогічної дефініції, то вона набагато ширша. У польському енциклопедичному словнику визначено, що обдарований учень – це “особа, яка характеризується високим рівнем інтелекту (IQ вищий ніж 130), легкістю у навчанні, високими досягненнями у науці, спеціальними здібностями вище за середні, широким колом інтересів, значною мотивацією до науки, а також творчими досягненнями” [2, с. 45].

Ебу Judy W., Smutny Joan F., маючи багаторічний досвід у роботі з обдарованими дітьми, характеризують їх так: “уважні, активні, незалежні, стійкі, виявляють свої здібності при створенні нових оригінальних продуктів, розкриваючи при цьому талант” [1, с. 45].

Польський дослідник Т. Левовицький надає таку характеристику обдарованим учням: високий рівень загальних та спеціальних здібностей; значні здобутки або потенціал досягнень у науці та інших видах діяльності, що становлять цінність для суспільства; оригінальні й творчі досягнення [2, с. 44].

Канадський педагог Ф. Гане (Francois Gagné), автор *Моделі диференціації здібностей і таланту*, вважає, що індивідуальність і середовище важливі для процесу трансформації потенціалу, визначеного Ф. Гане як здібності, що переходять у талант. Найчастіше здібності у дітей розкриваються під час шкільних занять.

Іноді для характеристики дитини застосовується термін “вундеркінд”. Ellen Winner пише: “...рідко трапляється, що діти стають обдарованими у дорослому житті, особливо це стосується вундеркіндів” [2, с. 44]. (Вундеркінди – це діти, які до 10 років життя досягають рівня виконання конкретної діяльності (наприклад, складання музики, гра в шахи) на професійному рівні дорослих людей). Це пов’язано з раннім та інтенсивним, найчастіше однобічним тренінгом, спрямованим на досконале оволодіння певними вміннями, що іноді заважає розвитку індивідуальності дитини та її творчих здібностей. Дорослі пропонують дітям вправи, які дають їм змогу оволодіти певними вміннями. Таке навчання не розвиває пізнавальну активність, відкритість та дивергентне мислення [2, с. 44]. З часом, “вундеркінд” підростає і його вже важко відрізнити від однолітків. Деякі хворобливо відчують втрату своєї індивідуальності та неповторності: не кожна дитина залишається “дорослою зіркою”. Однак, як свідчать дослідження, більшість людей продовжує займатися своєю діяльністю, але на високому рівні. Інші починають займатись чимось новим, тобто з новою силою повертається до розвитку здібностей.

Біографічні дані геніальних людей XVI–XVII ст. свідчать про їх дивовижні досягнення. Сьогодні навіть здається неможливим повторення деяких з них. “У 8 років Гете писав німецькою, французькою, грецькою, латинською мовами, мимохідь вивчав італійську, яку його батько викладав семирічній сестрі”. Однак, як зазначає Ван Ден Берг, деякі видатні науковці замолоду не розкривали своїх геніальних здібностей. Скоріше, навпаки, вони досягали значних успіхів у зрілому віці [2, с. 46].

Статистичні дані свідчать, що обдаровані люди становлять: 1% населення – генії, 33% – успішно закінчують середню школу, 15–20% – мають рівень IQ 115 або вище. Польська дослідниця І. Дорошевська пише, що основна частина населення – це люди з середнім інтелектуальним рівнем розвитку. У багатьох людей талант не виявлено і не розкрито вчасно. Кількість дітей з категорії “обділених” становить 2,8% від загальної кількості дітей шкільного віку [1, с. 46].

Обдарованість визначається трьома взаємопов’язаними параметрами: *випереджальним розвитком пізнання, психологічним розвитком і фізичними даними* [1, с. 16]. Коротко розглянемо кожен з цих параметрів.

Пізнання. На думку Ж. Піаже, функція інтелекту полягає в обробці інформації. Прагнення людини до пізнання й стимулювання розуму – нагальна необхідність, як голод та спрага. Вчені доводять, що в обдарованих і талановитих дітей біохімічна та електрична активність мозку підвищена. Тому обдарованих дітей у ранньому дитинстві відрізняє здатність відстежувати причинно-наслідкові зв’язки й робити відповідні висновки. Ця здатність лежить в основі багатьох інтуїтивних стрибків та притаманна лише обдарованим дітям. Для них характерна більш швидка передача нейронної інформації, їх внутрішньомозкова система є більш розгалуженою, з великою кількістю зв’язків [1, с. 16]. Обдаровані діти володіють відмінною пам’яттю, що базується на ранній мові й абстрактному мисленні. Їх відрізняє здатність класифікувати та категоризувати інформацію та досвід, вміння широко застосовувати накопичені знання. Талановиті діти легко можуть впоратися з пізнавальною невизначеністю. Вони з готовністю сприймають складні й довго-

строкові завдання й не терплять, коли їм нав'язують готову відповідь. У деяких обдарованих дітей явно домінують математичні здібності.

Психосоціальні аспекти. У сфері психосоціального розвитку обдарованим та талановитим дітям притаманне дуже розвинуте почуття справедливості, яке виявляється дуже рано. Вони гостро сприймають суспільну несправедливість, встановлюють високі вимоги до себе й оточення, живо відгукуються на правду, гармонію та природу. Однією з важливих рис для внутрішньої рівноваги обдарованої дитини є добре розвинуте почуття гумору. Талановиті люди обожають гру слів, часто вбачають гумор там, де їхні ровесники його не знаходять. Гумор виступає порятунком і здоровим щитом для тонкої психіки, що потребує захисту від болючих ударів заздрісних людей [1, с. 20]. У ранньому дитинстві обдаровані діти також емоційно залежні, нетерплячі й емоційно незбалансовані, як і їх ровесники. Іноді вони можуть бути красномовними, оскільки їх уміння виражати себе більш досконалі. Однак їх мовні здібності можуть привести й до того, що дорослі починають неправильно сприймати рівень їх емоційної зрілості. Дослідження доводять, що страхи маленьких дітей зазвичай позбавлені реалізму. Обдарованим дітям характерні перебільшення страху, оскільки вони здатні уявити велику кількість небезпечних наслідків. Вони надзвичайно сприйнятливі до немовних проявів почуттів оточуючих й схильні до мовчазного напруження, що виникає навколо них.

У дошкільному віці обдаровані діти, як і їх менш здібні однолітки, є віковими егоцентристами у своєму тлумаченні явищ та подій. Егоцентризм (термін, автором якого вважається Піаже) допомагає зрозуміти якісні розбіжності між інтуїтивним, анімістичним сприйняттям дошкільнят і більш раціональним, орієнтованим на конкретну реальність поглядом старших дітей. Коли дитячий егоцентризм супроводжується сентиментальністю та роздратовуванням від нездатності щось зробити, можуть виникнути проблеми у спілкуванні з ровесниками. Таким чином, обдаровані діти страждають від соціального неприйняття їх з боку однолітків, що розвиває негативне сприйняття самих себе, що підтверджує значна кількість досліджень [1, с. 22]. На значення оточуючого середовища для розвитку особистості вказують такі видатні психологи, як: Ф. Монкс, Дж. Петерс [1, с. 23]. Науковці підкреслюють важливість впливу сім'ї, школи й ровесників на розвиток здібностей обдарованих учнів. Сім'ї, у яких прийнято допомагати один одному, зміцнюють позитивне самосприйняття кожної дитини. Найбільш цінним, з погляду формування здорового сприйняття й почуття повноцінності, є спілкування з такими самими обдарованими дітьми, причому із самого малечку [1, с. 23].

Фізична характеристика обдарованості. Науковці доводять, що фізична характеристика обдарованих дітей є такою самою різноманітною, як і самі діти. Тому немає жодного сенсу говорити про стереотипні узагальнення стосовно зростання, здоров'я та зовнішності обдарованих дітей. Вони досить привабливі своїм різноманіттям.

Високий розумовий рівень та здібності не завжди виступають гарантом шкільних успіхів. Лідерами у школі не були: Томас Едісон, Бенджамін Франклін, Бернард Шоу, Джеймс Ватт, Генрі Форд. Біографічні дані доводять, що шкільні оцінки не є гарантом успіху майбутніх професіоналів. Серед 400 видатних особистостей лише 20% мали значні досягнення в школі. Не всі творці з бажанням ставилися до навчання, однак майже всі любили навчатися, особливо коли їм надавалася свобода в реалізації власних ідей [2, с. 47].

Цікаве дослідження над біографіями видатних людей провів американський психолог Г. Гарднер. Автор описав біографічні дані В. Амадея Моцарта, З. Фрейда, В. Вульф. Він пов'язав їх творчість з історичними подіями (відповідне місце і відповідний час), полем активності (вчителі, суперники). Дослідник вивчав розвиток творчості протягом усього життя (вплив досвіду на творчі досягнення) і виділив три загальні фактори, що сприяли творчому розвитку: талант (музичний, літературний, політичний); схильність до розмірковування над власним життям та вміння сприймати поразки [2, с. 47].

Г. Гарднер довів, що змалку творчі люди не завжди отримували необхідну підтримку з боку сім'ї. Більшість з них не були талановитими, хоча деякі рано виявляли інтерес до певних видів діяльності. Перші значні визнання їх досягнень відбулися після знайомства з продуктами творців, що надихнуло їх на створення шедеврів. Аналіз життя геніїв доводить, що вони розкривали свої здібності в дитинстві та рано розпочинали займатися наукою. Відповідні умови життя сприяють розвитку здібностей та займають важливе місце. Ці спостереження знаходять підтвердження в результатах досліджень. Обдаровані учні у більшості випадків походять із сімей з високим культурним рівнем та гарним матеріальним становищем. Статус сім'ї важливий тоді, коли він поєднується з турботою батьків про дитину. Якщо батьки приділяють недостатньо уваги дітям, то й навчаються вони гірше, ніж ровесники з сімей із середнім статком. Особливо важливими є демократичні стосунки в сім'ї, статус батька й матері та їх ставлення до дитини [2, с. 48].

Польський науковець Л. Бандура пише про обдарованих дітей: змалечку ці діти починають раніше ходити та розмовляти, мають гарну пам'ять, добре орієнтуються в актуальних питаннях, досить рано виказують свої інтереси, спостережливі та допитливі [2, с. 48]. Психологічний портрет обдарованого учня надає польська дослідниця М. Тучкова: відносно високий рівень розумових здібностей, що сприяє розвитку інтелектуальної активності та формуванню рис індивідуальності, сильне особистісне захоплення інтелектуальною діяльністю, жага до навчання [2, с. 48].

Д. Наконечна, директорка Товариства творчих шкіл у Польщі вважає, що обдаровані учні відрізняються високим рівнем розуміння змісту навчання, умінням спостерігати взаємозалежність та взаємозв'язок між його елементами, логікою мислення; швидкістю виконання складних вправ; умінням аналізувати та синтезувати; нестандартним уявленням; увагою; гарною пам'яттю; умінням формулювати та вирішувати проблеми; застосовувати різні методи у вирішенні завдань; адекватно реагувати на проблеми; поєднувати та зіставляти факти; виявляти оригінальність в інтерпретації фактів; вони легко йдуть на компроміси; зосереджуються на роботі; часто беруть ініціативу у свої руки" [2, с. 48].

Польська дослідниця, що займається проблемами обдарованих учнів, М. Тучкова визнає, що обдаровані учні володіють високим рівнем аналітичного та продуктивного мислення. Подолання інтелектуальних проблем для них – джерело позитивних емоцій [2, с. 48]. Крім високого рівня розумових здібностей обдаровані учні характеризуються емоційною стабільністю; витривалістю та самоконтролем, що дає їм змогу пристосовуватися до вимог школи та її середовища на різних етапах навчання. У молодших класах учні досягають високих результатів завдяки старанності, у старших – завдяки незалежності та лідерським позиціям.

І. Божим вважає, що обдаровані учні більш працьовиті, чутливі і стійкі, ніж ровесники, відповідальні, менш експансивні, мають високу, але адекватну самоо-

цінку. Позитивна самооцінка – результат отримання високих оцінок. В учнів старших класів гімназій вона вища, ніж у ліцеїстів. Самооцінка здібностей вища, ніж самооцінка шкільних досягнень [2, с. 48]. На думку А. Сековського, найвищою шкільною самооцінкою володіють учні, що досягають значних успіхів у математиці та музиці [2, с. 48]. Д. Наконечна зауважує, що творчі здібності обдарованих учнів виявляються у поєднанні багатьох факторів. Завдяки синтезу та модифікації вивчених раніше принципів та понять, глибоким знанням обдаровані діти створюють нові творчі продукти вищого гатунку під час вирішення оригінальних нестандартних ситуацій [2, с. 49]. Л. Бандура підкреслює, що часто обдаровані діти виконують функції шкільного організаційного самоуправління. М. Тучкова зазначає, що в позакласній та позашкільній діяльності обдаровані учні виявляють зацікавленість, відвідують гуртки за інтересами, мають власні хобі, тобто самі організовують свій вільний час [2, с. 49].

Цікаве дослідження над захопленнями обдарованої молоді провів Е. Цвок. Автор довів, що існує суттєва різниця між захопленнями обдарованих та не обдарованих дітей (про що свідчить проведений тест). Мета тесту полягала у визначенні захоплень учнів. Серед 19 категорій захоплень найбільш поширеними серед дітей є: біологічні, хімічні, фізичні, економічні, математичні, педагогічні, психологічні, релігійні. Водночас встановлено, що у виборі захоплень важливу роль відіграє стать людини. Дівчата відають перевагу артистичному, педагогічному, психологічному захопленню, хлопці – технічному та фізичному. Ці статистичні дані підтверджені результатами досліджень, проведеними Іреною Божим: в обдарованих людей захоплення найчастіше пов'язані з точними науками. Люди із середнім рівнем здібностей звикли до конкретної роботи, у більшості випадків пов'язаної з наданням послуг [2, с. 49]. Обдаровані учні виявляють себе не тільки у вивченні шкільних предметів, вони виконують завдання, що сприяють розвитку та самовдосконаленню власних інтересів. Мотиви (переважно внутрішні) сприяють розширенню захоплень і з часом “визрівають”, стаючи планами та життєвими прагненнями. Г. Левіс вказує ще на одну специфічну рису, яка притаманна обдарованій людині, – почуття гумору [1, с. 49]. А. Сековський робить акцент на мудрості (уміння приймати правильні рішення у складних ситуаціях) [2, с. 48].

Дослідники Р. Васта, М. Хайт, С. Міллер вказують на таку особливість обдарованої дитини, як гарний психічний стан і вміння пристосовуватися в суспільстві. Діти зі значними шкільними досягненнями та високим інтелектуальним рівнем розвитку займають у групі ровесників лідерське становище [2, с. 49].

М. Тучкова, навпаки, наголошує на тому, що позиція обдарованих учнів серед ровесників залежить не від здібностей, а від індивідуальних особливостей учня. Обдаровані учні з високим рівнем інтелекту швидко пристосовуються до вимог суспільства, тоді як учні з IQ, що перевищує 150, мають труднощі та проблеми, оскільки їх інтелектуальний рівень ускладнює порозуміння з оточенням, особливо з однолітками [2, с. 49]. І. Божим вважає, що визнання та симпатію ровесників обдаровані діти відчують лише в початковій школі. У середній її відчуває лише кожний третій. Характерно, що з роками слабшає активність обдарованих учнів на уроках, а потім погіршується навчання (10,2% – у початковій школі, 34,6% – ліцеї) [2, с. 49]. М. Тучкова наголошує, що обдаровані учні мають інші цінності в житті, ніж учні з середнім рівнем розвитку: для них важливими є творчість та наполегли-

ва праця, для інших – родинне щастя та спокій у країні. У планах талановитих людей завжди є місце цікавій роботі, різним видам захоплень та способам реалізації ідей, альтернативним планам [2, с. 49].

Психологічна характеристика обдарованого учня була кілька разів предметом досліджень, що проводилися у Польщі. Крім цитованих авторів, цикл досліджень над обдарованими дітьми проводив В. Панек. У 1980–1984 рр. до експерименту були залучені учні шкіл Білостоцької області. Завдяки проведеним тестам було виявлено, що в школах навчається 12,77% здібних та 3,57% обдарованих учнів [2, с. 50]. Т. Левовицький дослідив зв'язок досягнень учнів з психологічними показниками. В експерименті брали участь 2000 учнів початкових, середніх та середньо-спеціальних закладів. Головну роль у навчанні дітей відіграють розумові здібності та тип нервової системи.

Психологічну зумовленість шкільних успіхів аналізував К. Котларський [2, с. 50]. Він досліджував такі показники, як: розумові здібності, спеціальні здібності (математичні), індивідуальні особливості дитини, умови, що сприяють формуванню самооцінки математичних здібностей. Автор досліджень вказав на важливу роль школи та роботу вчителів, суспільних структур, визначаючи їх як головні сфери досліджень педагогів і соціологів.

Аналіз різних поглядів на характерні риси обдарованої дитини дає змогу виділити особливості, що притаманні обдарованим дітям: високий рівень інтелекту, креативність, почуття гумору, оригінальність, дивергентне мислення, ініціативність, багата уява, працьовитість, наполегливість.

Паралельно з позитивними рисами обдарованих дітей можна скласти також список негативних рис, які гальмують їх соціалізацію. Головною є емоційна та суспільна природа. Розглянемо дві категорії проблем: 1. Ендогенні проблеми: уникання ризику, надмірна самокритика, перфекціонізм, труднощі у виборі захоплень, депресія, що має екзистенціальний характер. 2. Екзогенні (зовнішні мотиви) проблеми, що виникають у результаті взаємодії дитини з середовищем, переважно із сім'єю. Частково це конфлікти між конформізмом та індивідуалізмом, сподівання та очікування вчинків, які дитина не хоче або не може виконати, конфлікти з ровесниками, екзогенна депресія [2, с. 50].

Е. Путкевіч та А. Зелінська вважають, що “неспроможність” виконати завдання для багатьох обдарованих учнів є соромом. Дуже часто вчителі та батьки намагаються не помічати конфліктних ситуацій з однолітками. Це списується на особливості характеру дитини. Тим часом ці труднощі провокують самі авторитарні батьки. Першими помічають проблеми вчителі. Вони уважно придивляються до домашнього середовища. Іноді неправильна поведінка батьків може ніколи не дати дитині шанс розкритися, виявити талант, наслідком чого можуть бути емоційні стреси та нервові порушення [2, с. 51]. Обдаровані учні часто піддаються стресовим ситуаціям, вони більш вразливі, оскільки ставлять перед собою високі вимоги, схильні до заздрощів, зловтіхи, коли комусь щось не вдалося зробити, користуються привілеями, мають вищий статус у школі. Виявлення проблеми в розвитку обдарованих дітей називається синдромом неуспішного обдарованого учня.

Висновки. Аналіз особливостей обдарованої дитини показує, що кожна дитина володіє унікальними здібностями, кожна обдарована по-своєму, що робить її привабливою та неповторною. Обдаровані діти – не лише носії талантів, а перш за

все – люди. Саме тому необхідно за здібностями бачити людину з її достоїнствами та недоліками. Такий підхід здатен забезпечити особистий розвиток талановитих дітей і розвиток їх здібностей. Знання та усвідомлення особливостей обдарованої дитини, а також урахування їх у навчальному процесі дасть змогу досягти талановитій дитині успіху у навчанні і служитиме її соціалізації.

Література

1. Одарённые дети : [пер. с англ.] / общ. ред. Г.В. Бурменской, В.М. Слущкого. – М. : Прогресс, 1991. – 376 с.
2. Giza Teresa Socjopedagogiczne uwarunkowania procesów identyfikowania oraz rozwoju zdolności uczniów w szkole. – Kielce. Wydaw. Akademii Świętokrzyskiej, 2006. – 359 s.
3. Nakoneczna Danuta Towarzystwo Szkół Twórczych // W: Szkice do pedagogiki zdolności / pod redakcją Andrzeja Góralskiego. – Warszawa: Wydaw. Nauk. SCHOLAR, 1996. – S. 27–31.

ГОЛОВАЧУК Н.І.

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВНЗ

Центральною ланкою розвивального навчання є створення оптимальних умов для розвитку загальних навчальних здібностей учнів і їх творчого потенціалу. У зв'язку з цим перед кожним учителем стоїть завдання виявити, закріпити у школярів прагнення і потяг до творчого самовираження, а також створити всі необхідні умови для їх подальшого розвитку.

Виховання творчої особистості учня неможливе без права вчителя на власну творчість, на пошуки своєї технології, яка відповідає його особистісним якостям. Педагогічна творчість має дві сторони: творчість самого організатора навчально-виховного процесу учителя і творчість учнів як необхідна умова вдосконалення вчителя та розвитку творчих можливостей дітей [1].

Учитель як суб'єкт педагогічної творчості має бути сформований як творча індивідуальність, яка включає в себе творче мислення і здатність до творчої діяльності [3; 4].

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури (праць Ю. Азарова, Ю. Бабанського, О. Бодальова, В. Загвязінського, І. Зязюна, В. Кан-Каліка, Н. Кічук, Н. Кузьміної, Л. Лузіної, М. Нікандрова, М. Поташника, В. Сластьоніна, Р. Шакурова та ін.) можна сформулювати найважливіші якості вчителя, що сприяють успішній творчій діяльності:

- здатність до нестандартного рішення;
- пошуково-проблемний стиль мислення;
- уміння створювати проблемні, нестандартні навчальні й виховні ситуації;
- оригінальність у всіх сферах своєї діяльності;
- творча фантазія, розвинута уява;
- специфічні особистісні якості (сміливість, готовність до ризику, винахідливість, цілеспрямованість, оптимізм, ентузіазм, настирливість, упевненість, кмітливості, інтуїтивне відчуття нового та оригінального тощо).

Активна творча діяльність учителя дає позитивний результат у тому випадку, коли буде базуватися на двох основах: розвитку творчої активності студентів у ВНЗ й подальшій організації творчого пошуку вчителя в школі. Тому одним із за-